

INTERNATIONAL
BEIT DIN

בית דין בינלאומי לעניני אישות

444 West 259 Street
Suite 3A
Riverdale, New York 10471

718.543.1471
info@internationalbeitdin.org
internationalbeitdin.org

5.1.2023

סברא וקיבלה

והנה, יש להדגיש כי אין אפשרות לביטול קידושין אלא אם כן התקיים שני תנאים: (א) שאין יכולים להשיג גט מהבעל, והמעייין בתשובות הגרמ"פ יראה כי הוא מדגיש זאת, וכי אין אנו דנים דין ביטול קידושין אלא במקום שיש בכך צורך. (ב) שברגע שידעה מזה עזבה את בעלה ולא שהתה עמו, כי הרי כל היתר זה הוא משום מקח טעות, ושאונו אומרים שאם הייתה יודעת עניין זה שהיה קיים בו בשעת הנישואין לא הייתה מוכנה להתחתן עמו. וכשפורשת ממנו לאחר שמגלה, הרי היא מוכיחה בזה שאין רצונה בו כלל ובאמת היה זה מקח טעות לכל דבר ועניין. וכן הבאנו לעיל משו"ת מהרי"ק, וכן פסקו בשו"ת צמח צדק (שם) ובשו"ת שבט הלוי (ד', קע"ב), וכן כתב בשו"ת ברכת רצ"ה (סימן קי"ז).

וכך, לדוגמה, כתב בשו"ת עזרת כהן (סימן מ"ד):

"ובכלל באישה הטוענת על בעלה שלא הייתה לו גבורת אנשים מתחילת נישואין, ומכל מקום לא הלכה מאיתנו וישבו יחד איזה משך זמן, מפני שחיכתה לרפואה, בזה כבר גילתה דעתה דלכל הפחות אין דעתה לבטל את הקדושין מפני המום שלו בעבר ובתחילה, אלא אם יתרפא תתפייס בכך, ומאחר שהיתה כבר מרוצה לחכות איזה זמן על רפואתו, וסברא וקבלה, מאן ספין ומאן רקיע לקבוע קצבה לדבר, ולומר שעד כה נתפייסה לחכות על רפואתו וסברא וקבלה, ויותר מזה לא? ומאחר שחיכתה איזה חודשים וישבה עמו, על סמך של נחיתת הספיקא שמא יבריא, אם נאמר שאולי בעוד איזה שבועות או איזה חדשים יבריא, ודאי היתה עוד מחכה ברצונה וסברא וקבלה. ואם כן מי יוכל לקבוע לומר שעד כאן הוא הזמן הקבוע, ומאחר שאי אפשר לנו להגביל את הזמן, ולומר שלא נתפייסה על כל פנים בדיעבד להיכנס בשום ספק אי אפשר, שהרי ישבה עמו איזה משך של זמן, ונתפייסה על כל פנים בזה המום של צורך הרפואה, אם כן אם נדמה את המום הזה אפילו למום של מקח דעלמא, וגם אם לא נשתמש בסברת טב למיתב טן דו, גם כן הוי כאן קדושין ודאין, שאי אפשר גם לצרפם לשום ספק ספיקא כלל".

והנה, לפי זה אין כאן מקום לטענת מקח טעות, שהרי האישה ובעלה נשואים במשך 11 שנים קודם הבקשה לסידור גט, ולכאורה פשוט שסברה וקיבלה, ואין מקום להתיר את נישואיה. ואולם, יש לתנאי זה יוצאים מן הכלל, וכך כתב הגרמ"פ בעניין זה (אבהע"ז ג', מ"ה):

"אבל מצד השיגעון שהיה בבית חולים של משוגעים כמה שנים ונתברר אצל כבוד תורתו הרב שהיא לא ידעה מזה קודם החתונה, חסר עדיין לידע משבעה השבועות ששהתה אצלו דאם אך נודעה אחר החתונה ומכל מקום נשארה אצלו הרי יש לנו לומר דסברה וקבלה. אך אולי נתברר אצל כבוד תורתו הרב שכל

העת ששהתה אצלו לא נודעה מזה, או אולי יש לה טעם הגון על מה שנשארה אצלו אחר שנודעה... ואם תשיב שחשבה שאולי הוא רק מקרה וכדומה תירוצים נכונים יש להאמינה משום שודאי יש לתלות שלא היתה מתרצה כשאינו יכול לבעול. ואם תיכף הודיעה לקרוביה והם התאונו לפני אחרים שהם עדים כשרים הוא הוכחה שאמרה אמת ואין צריך לבדוקה אצל דאקטאר, ואף כשהיתה בעולה בשעת נישואיה שלא שייך בדיקת דאקטאר, אבל תצטרך ליתן אמתלא על מה ששהתה אצלו ז' שבועות".

מדבריו למדנו שאם יש לה סיבה לשהייתה שיש מקום לקבל סיבה זו, אך שמכל מקום מעיקר הדין אם שהתה בלא סיבה אין מאמינים לה לאחר מכן לדון דין קידושי טעות (ואמנם יש לציין שהגר"י אברהמסקי סייג וכתב שבדבר שהוא מעיקר עניין הקידושין מקילים אף בזה, כי אין לומר שהתקדשה על מנת שימנע ממנה תשמיש כל ימי חייה, ולכן אף כשהתה יש לומר מקח טעות).

דין זה מוזכר במסכת כתובות (ע"ז). לעניין אדם שנולדו בו מומין, שהמשנה קובעת שאין כופים את הבעל להוציא את אשתו בכגון זה, ומביאה הגמרא מחלוקת אמוראים:

"רב יהודה תני: נולדו, חייא בר רב תני: היו. מאן דאמר נולדו, כל שכן היו, דקסברה וקיבלה; מאן דאמר היו, אבל נולדו לא"

למדנו שלכל הדעות אם היו מומים והיא נישאה לו בכל מקרה – ודאי שאומרים שסברה וקיבלה, ואין כופים את הבעל להוציא. אולם, אם מומים אלו נולדו לאחר מכן, נחלקו האמוראים: רב יהודה טוען שגם במקרה כזה אין כופים אותו להוציא, ואילו לדעת חייא בר רב כופים אותו (וכתב הרשב"א בסוגייתנו שהלכה כרב יהודה). אמנם, לכאורה גם במידה שהיו מומים אלו קיימים מלכתחילה, הרי ייתכן שתוכל האישה לבוא ולטעון שלא ידעה עד כמה ישפיעו מומים אלו עליה ועל נישואיה, ולאחר מעשה תוכל לבוא ולבקש שיכפו את הבעל להוציא; אולם המשנה (שם) כבר מביאה מחלוקת בין רבי מאיר לחכמים בעניין זה:

"ואלו שכופין אותו להוציא: מוכה שחין, ובעל פוליפוס, והמקמץ, והמצרף נחושת, והבורסי, בין שהיו עד שלא נישאו ובין משנישאו נולדו; ועל כולן אמר רבי מאיר: אף על פי שהתנה עמה, יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל; וחכמים אומרים: מקבלת היא על כורחה, חוץ ממוכה שחין, מפני שממקתו"

והנה, כיוון שהלכה כחכמים, לכאורה ברור שאין אישה יכולה לומר "סבורה הייתי שאני יכולה לקבל", וסברה וקיבלה בכל מקרה. אולם קשה על מסקנה זו, שהרי הגמרא מביאה מחלוקת שממנה משמע שיש אופנים שבהם הכל יסכימו שאין אומרים שסברה וקיבלה:

"תנן, אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים – במומין קטנים, אבל במומין גדולים – כופין אותו להוציא; בשלמא למאן דאמר נולדו, היינו דשאני בין גדולים לקטנים, אלא למאן דאמר היו, מה לי גדולים מה לי קטנים? הא סברה וקיבלה! כסבורה היא שיכולה לקבל, ועכשיו אין יכולה לקבל. ואלו הן מומין גדולים? פירש רבן שמעון בן גמליאל, [כגון] ניסמית עינו, נקטעה ידו, ונשברה רגלו"

הגמרא מקשה מדברי רבן שמעון בן גמליאל על דעת חייא בר רב, שאם הוא מפרש את המשנה במומים שהיו מקודם – מדוע יש חילוק בין גדולים לקטנים, והרי סברה וקיבלה? הגמרא משיבה שבמומים גדולים ניתן לטעון

עבור האישה "כסבורה היא שיכולה לקבל" (ומומים גדולים הם מומים משמעותיים הפוגעים בראשי איברים וכדומה).

אכן הלכה איננה כרבן שמעון בן גמליאל (כמו שכתב הנימוקי יוסף שרבן שמעון בן גמליאל עומד בשיטת רבי מאיר), אך באמת דבר זה כבר נובע מדברי חכמים במשנה, שהרי הם עצמם אומרים שבמוכה שחין המצב שונה, ואם כן כבר שם ברור שאין זה כלל שלעולם לא אומרים "כסבורה הייתי לקבל", אלא שיתכן שיש לחלק בין דעת חכמים לדעת רבן שמעון בן גמליאל, וכמו שכתב הרשב"א:

"ואלו שכופין אותם להוציא מוכה שחין – פירוש: לרבנן, אף על פי שאין כופין במומין גדולים כנקטעה ידו ורגלו ונסמית עינו – באלו כופין, אף על פי שהיו בו, ואפילו ראתה וסברה וקיבלה, יכולה היא שתאמר: "סבורה הייתי לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל". ודווקא במומין אלו שהם גדולי גדולים אנו אומרים שמקבלים ממנה כשאומרת איני יכולה לקבל, אבל במומין אחרים – אף על גב שהם גדולי גדולים כגון נקטע ידו ונסמית עינו – אין מקבלין ממנה, שיש כמה נשים שמקבלות ואין מקפידות... ומכל מקום כשהתנה עמה אינה יכולה לומר "איני יכולה לקבל" לדעת רבנן, דאי לאו דגמרה בדעתה לקבל לא היתה מתנה כלל, וכיון דהתנתה אינה יכולה לומר "איני יכולה לקבל", דיכולה היא אלא שעכשיו היא שמצאה עילה לצאת..."

מדברי הרשב"א הללו למדנו שני דברים חשובים: (א) יש לחלק בין מומים גדולים ל"גדולי גדולים", ובאלו הכל מודים שיכולה האישה לומר שלא יכולה הייתה לקבל. (ב) כשהאיש מתנה עמה באופן ישיר לגבי מומים מסוימים אינה יכולה לאחר מכן לטעון "איני יכולה לקבל", שכן במקרה כזה היא אכן יכולה (על פי תנאה) אלא שעכשיו מנסה להשתמש בעניין זה כדי לצאת מבעלה. וכן כתב הריטב"א בסוגייתנו:

"כסבורה היא שיכולה לקבל – פירוש: ואפילו לרבנן דלית להו האי סברא לקמן במתניתין דאלו שכופין להוציא, התם הוא לפי שקיבלה מומין עליה בפירוש, אבל הכא דסתמא הוה יכולה לטעון כן"

אולם יש לדעת שהבנת דינם של חכמים נתונה במחלוקת ראשונים, והרשב"א והריטב"א הבינו שאין הם חולקים על רבי מאיר בעיקר דינו, ובאמת יכולה האישה לטעון כי "סבורה הייתי שאני יכולה לקבל", אלא שרבי מאיר כתב שכן הדין גם בהתנייה מפורשת וחכמים חולקים וקובעים שבמידה ויש התנייה מפורשת אין האישה יכולה לטעון טענה זו לאחר מעשה, וכן דעת מהרי"ט המובא בשיטה מקובצת, וכן הוא בפסקי רי"ד (שם). אולם מדברי הרי"ן בסוגייתנו משמע שאף בלא תנאי מפורש, אם ראתה האישה את המומים האמורים והייתה מודעת להם לחלוטין, אין היא יכולה לטעון "כסבורה הייתי" לאחר מכן:

"ואלו שכופין אותו וכו' – פירוש: לכולי עלמא ואפילו לרבנן, דאף על גב דחולקין במומין גדולים – הכא מודו; ודווקא מסתמא, אבל ראתה אותן – לא, דאמרינן סברא וקבילא, וכדאמרינן גבי "וחכמים אומרים מקבלת היא על כורחה", משום דסברה וקבילא ואינה יכולה לומר סבורא הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל"

כלומר: לדעת הרי"ן דברי חכמים מוסבים על שיטת רבי מאיר כולה, שבכל מקרה האישה מקבלת על כורחה את כל מה שראתה והייתה מודעת לו, וכן הוא בר"ן על הרי"ף (ל"ו), וכך הם דברי הטור (אבהע"ז, קני"ד) בשם הרמ"ה:

"אלו שכופין אותן בשוטים להוציא וליתן כתובתה מוכה שחין וריח הפה וריח החוטם והמקבץ צואת כלבים והבורסקי והמחתיך נחושת מעיקרו, ואפילו היו בו קודם שנשאה וידעה שהיו בו. במה דברים אמורים? שניסת לו סתם, אבל אם התנה עמה תחילה צריכה לעמוד בתנאי ואינה יכולה לומר: "סבורה הייתי שאני יכולה לקבל", חוץ ממוכה שחין, שאפילו התנה עמה תחילה כופין אותו להוציא. והרמ"ה כתב דאפילו בסתם נמי, אם ידעה בהם אין כופין אותו להוציא דסברה וקבילה"

וראו שהביא הבית יוסף (שם) מחלוקת זו, וכתב שדעת הרמב"ם כדעת הר"ן ורמ"ה (וגם הר"ן עצמו כתב כן):

"וכן נראה דעת הרמב"ם בסוף פרק כ"ה מהלכות אישות, וזה דעת הרמ"ה ז"ל שהזכיר רבינו"

ויש לדון: כיוון שלכל הדעות, במוכה שחין יכולה האישה לומר שסבורה הייתה לקבל אלא שעתה ראתה והבינה שאין הדבר כן, במה שונה מוכה שחין משאר דברים, ומדוע שם מדובר ב"גדולי גדולים", שלגביהם גם חכמים מודים? בפירוש רבינו יהונתן מלוניל על הר"ף למשניות מסכת כתובות (ל"ו). ביאר את הדבר:

"וחכמים אומרים מקבלת היא בעל כורחה... דהא סברה וקבילה, חוץ ממוכה שחין, שהוא מאוס לה... מפני שהיא ממיקתו, כלומר שהתשמיש קשה לו והכי רצונו לומר: חוץ ממוכה שחין, שיכולה לומר עכשיו: "איני יכולה לקבל", לפי שבכל יום ויום הולך ומכביד חוליו, לפי שהוא כשהיא משמשת והולכת עמו ממיקה את בשרו, מה שאין כן באחרים המנויים במשנה דבענין אחד הן עומדין, וכיון דסברה וקבילה ההיא שעתא – תו לא מציא למימר מאיס עלי"

רבינו יהונתן מלוניל מסביר שמוכה שחין שונה משאר המומים כיוון שהוא מום המשתנה עם הזמן. ההשפעה של שאר המומים אינה משתנה עם הזמן, וגם אם ישנה השפעה מצטברת ככל שעוברים השנים, הרי יכולה הייתה האישה להכיר בכך מראש, וכיוון שנישאה קיבלה על עצמה את המשמעות של מומים אלו. אולם, מוכה שחין הוא דוגמה למום שמשנתה מבחינה איכותית עם הזמן, וכיוון שנוצר השינוי, יכולה האישה לומר כי לא את זה קיבלה ולא לזה הסכימה.

בדברי רבינו יהונתן מלוניל על הגמרא (שם) מצאנו גדר נוסף למומים היוצאים מגדר הרגיל:

"הלכה כחכמים, דאפילו בגדולים אמרינן מזלה קא גרים, וכיון שאינן כל כך מומין מוסרחין כמו מוכה שחין ובעל פולפוס והדומה להן אין כופין אותו להוציא... ודווקא נקטעה ידו האחת או נסמית עינו האחת, אבל בשתי ידיו או בשתי עיניו לדברי הכל כופין אותו להוציא שהרי עבר ובטל מן העולם והוא חשוב כמת"

וגם הרא"ש בסוגייתנו (ז', י"ח) כתב כן:

"ויש אומרים דווקא עינו אחת, אבל שתי עיניו או שתי ידיו או שתי רגליו מודו רבנן, וכן מסתבר שהרי הוא כעבר ובטל מן העולם"

וכן מובא בשיטה מקובצת בשם תלמידי רבינו יונה, וראו גם במאירי לסוגייתנו שכתב:

"ומכל מקום חכמי לוניל כתבו על ידי מעשה שבנסמאו שתי עיניו או נקטעו שתי ידיו או שתי רגליו – כופין, ולדעתם לא אמרו בנסמית עינו וחבריו שאין כופין אלא מפני שסומך על השני, וכל שנסמאו שתייהן

אין בו עוד פעולה מצד אותו האבר. ולדעת זה יראה לי שאף באבר אחד, כל שאין בו זוג שיהא כח הפעולה נשאר בו – כופין, אלא שיש לדון בה שמא דווקא באלו שרוב מלאכות נעשות על ידם, ונעשה האדם בחסרון שניהם כבטל לגמרי"

מדברי המאירי למדנו גם את סיבת החומרה שבמומים אלו, שהם מבטלים את האיש מפעולה, וכדי להבין בסברה גדר זה, נסכם את העולה מכל מה שראינו עד כה. לפי האמור, ישנו מדרג בעל ארבע רמות במומים:

(א) מומים קטנים – כאלו הקיימים באנשים רבים, או שאין להם השפעה משמעותית בחיי בנישואין ובשגרת החיים בין האיש ובין אישתו, ואין כופים להוציא על פיהם, והאישה אינה יכולה לומר לאחר זמן כי סבורה הייתה שתוכל לקבלם ועתה היא רואה שלא כך.

(ב) מומים גדולים – מומים משמעותיים, כגון עיוורון בעין אחת, או איבוד יד או רגל וכדומה. גם במומים אלו נפסקה ההלכה שלא לחשוש להם, ואין כופים להוציא, והאישה איננה יכולה לומר "סבורה הייתי וכו'", והרי היא סברה וקיבלה.

(ג) גדולי גדולים – אלו המומים המוזכרים במשנה שכופים להוציא על פיהם, וההבדל בין מומים אלו לאחרים הינה שמומים אלו משפיעים על האישה, ואינם רק מום באיש. איש שאיבד את ידו או את עינו – אין דבר זה משפיע על עצם יחסי הנישואין בין האיש לבין האישה, אך מי שהוא בעל פוליוס וכו' משפיע בעצם מצבו על היכולת של האישה לדור בנחת וליהנות מחיי הנישואין. ובלשון המהרי"ט המובא בשיטה מקובצת: "מפני שהן מוסרחין אין האשה מתפייסת".

(ד) מוכה שחין – מום כזה שהולך ומשתנה עם הזמן מהבחינה האיכותית, כך שהאישה לא יכולה הייתה להעריך נכונה את יכולתה להתמודד עם המשמעויות של המום.

כאמור לעיל: ברמות א' ו-ב' אין מקום לומר שהאישה סברה וקיבלה. במומים שברמה ג', נחלקו הראשונים (בהבנת דעת חכמים): יש מן הראשונים שהבינו שהאישה יכולה לטעון "סבורה הייתי וכו'" אלא אם כן התנתה בפירוש לקבל מומים אלו, ויש מן הראשונים שהבינו שהאישה איננה יכולה לטעון כך אף במומים אלו, אלא אם כן לא ידעה עליהם. אולם הכל מודים שבמומים מהסוג שברמה ד', יכולה האישה לטעון "סבורה הייתי וכו'", ולעולם אין לומר שסברה וקיבלה.

מעתה, נראה שגם מי שעיוור בשתי עיניו או שנחתכו שתי ידיו, הוא נכלל ברמה ג' לעיל, שכיוון שאין הוא יכול לעשות שום פעולה בבית (בתחום הזה שבו יש לו מום), ממילא זה משפיע מאוד אף על האישה (ואינו רק מום באיש, אלא מום המשפיע על חיי הנישואין). לפי דרכנו אף למדנו שכל הראשונים המסכימים לפסיקה זו עומדים בשיטתם של הרשב"א והריטב"א וסייעתם.

עתה נפנה לראות כמי נפסק. כך כתב בשולחן ערוך (אבהע"ז, קנ"ד, סעיפים א' ו-ד):

"אלו שכופין אותם להוציא וליתן כתובה: מי שנולד לו ריח הפה או ריח החוטם, או שחזר להיות מקבץ צואת כלבים או בורסקי, או להיות מחתך נחושת מעיקרו. ואם רצתה תשב עם בעלה. (ואם ידעה בהן קודם שנישאת, אין כופין להוציא, דסברה וקבלה). נעשה האיש מוכה שחין, כופין אותו להוציא וליתן כתובה; ואף על פי שהיא רוצה לישב עמו, (או שהתנה עמו קודם שנשאה), אין שומעין לה, אלא מפרישין אותם בעל כורחם, מפני שהיא ממיקתו. ואם אמרה: אשב עמו בעדים, כדי שלא יבוא עלי, שומעין לה. הגה: יש אומרים דמתנכר כופין אותו על ידי עובדי כוכבים להוציא, ובלבד שיבטל בשעת הגט. ויש

חולקין ואומרין דאין כופין למתנכר או שאר עובר על דת, אלא אם כן פושע לה, כגון שמאכילה דבר איסור, או שעבר על חרם ששעבד עצמו נגדה שלא להקניטה ושלא להכותה, או שנודר ואינו מקיים שבניו מתים בעוון נדרים.

האיש שנולדו בו מומין אחר שנשא, אפילו נקטעת ידו או רגלו, או נסמת עיניו, ולא רצתה אשתו ליישב עמו, אין כופין אותו להוציא וליתן כתובה; אלא אם רצתה תשב, ואם לא רצתה, דינה כדין מורדת. הגה: ויש אומרים דכל זה בידו או רגלו או עינו אחת, אבל בשתי ידיו ושתי עיניו ושתי רגליו, כופין אותו להוציא"

הנה, לעניין מומים שברמה ג' הנ"ל, בפשטות נראה מדברי השולחן ערוך שנוטה להחמיר ואין כופים, ואילו מדברי הרמ"א משמע שנוטה להקל ואכן יש לכפות, ולכאורה אפשר להסיק מכאן גם לעניין אם לומר "סברה וקיבלה" בכגון אלו אם לאו. אכן, רואים אנו בכמה מקומות שדעת הרמ"א שכל שהדבר משפיע לרעה על האישה, הרי זה בגדר מום שיש לכפות עליו, וודאי שיכולה לטעון שלא לנישואין כאלו התכוונה, וכמו שכתב בדרכי משה (אבהע"ז, קנ"ד, סק"ג):

"כתבו הגהות מיימוני סוף הלכות אישות בשם הר"ם דעובר על דת אפילו משומד אין כופין אותו להוציא דטב למיתב טן דו, אבל אם עבר על חרם שהוא כלפי דידה כגון שקיבל עליו בחרם שלא להכותה או שלא להקניטה וכי האי גוונא ועבר כופין אותו וכו'... ומה שכתב בתשובת מהר"ם דעובר על דת אין כופין להוציא, בתשובת מהר"י ווייל סימן כ"ב משמע דוקא בדבר שאינו מזיק לדידה, אבל אם מאכילה דבר איסור – כופין להוציא, וכן הוא בהגהות אלפסי..."

וראו גם בסוף סימן זה, שהבית יוסף נטה לומר שאין לכפות להוציא במקרה של אלימות הבעל, ועל כך כתב הדרכי משה (שם, ס"ק כ"א):

"ואיני רואה בזה דבריו כלל, דכדאי הם הגאונים לסמוך עליהם, כל שכן שהרמב"ן ומהר"ם הסכימו בתשובותיהן בעניין הכאת אשתו והביאו ראיות ברורות לדבריהם, גם הסברא מסכמת עמהן... ולכן אין לדחות דברים ברורים בקש. ומכל מקום נראה דטוב שלא לכופו ליתן גט אלא בדרך זה להחרימו או לתופסו בידי גוים או בשוטים שלא להכותה או שיוציא ויתן גט, ובדרך זה לא מיקרי כפייה על הגט..."

הרי לנו שאף שלמעשה העדיף הרמ"א שלא יכפו את הגט, מכל מקום מעיקר הדין ומצד הסברה היה פשוט לו שכיון שהדבר פוגע באישה יש כאן מקום לכפות ולהוציא, וממילא שיכולה גם לומר שסברה וקיבלה. אולם בשולחן ערוך הנ"ל (סעיף א') לא נראה כן, ובאמת הובאה שם דעת הר"ן והרמב"ם וסייעתם ללא חולק, והערוך השולחן (אבהע"ז, קנ"ד, ה"ו) הרגיש בזה וכתב:

"בכל אלו הדברים אין אנו כופין אותו לגרשה... שהרי סברה וקיבלה, ואין ביכולתה לומר "סבור הייתי שאוכל לקבל ובאמת אין ביכולתי לקבל", דגם אנו נאמר לה: אף אם האמת כדברך, מכל מקום איך ביכולתינו לכופו לגרשך, הלא גט מעושה הוא כיון שידעת וסברת וקבלית? לבד במוכה שחין... ויש אומרים דגם בכל הדברים ביכולתה לומר "סבור הייתי שאני יכול לקבל ועכשיו איני יכול לקבל", וכופין אותו להוציא, אלא אם כן התנה עמה מקודם... אבל בסתמא, אף על גב דידעה מזה, מכל מקום יכולה לומר עתה אין ביכולתי לקבל [ר"ן... בשם יש אומרים, וזהו דעת הרשב"א] וממילא כיון שיש מחלוקת

בדבר אי אפשר לכוּפו, וכלל גדול הוא בכפיית הגט דכל שיש מחלוקת בהכפייה הולכין לחומרא כדי שלא יהא גט מעושה להסוברים שאין כופין, ולכן לא הובא בשולחן ערוך דעה זו..."

לפי דבריו, נראה שהלכה למעשה אומרים שהאישה סברה וקיבלה ברוב המקרים, וגם כאשר הדבר משפיע על האישה, אלא אם כן לא ידעה על כך לפני הנישואין, או שמדובר בעניין כזה שהולך ומחמיר מבחינה איכותית עם הזמן.

ועתה נסקור את דעת הפוסקים בעניין זה. בשו"ת אמונת שמואל (סימן ו') כתב שאין כופים איש חולה אפילפסיה (נכפה) לגרש את אשתו, אף שהיא מואסת בו, שכן ידעה מלפני הנישואין שיש בו עניין זה, וכן נראה משו"ת חתם סופר (ד', ס"א) שרק במוכה שחין יש מקום לומר שלא סברה וקיבלה משום ההתדרדרות החלה במצבו של הבעל, וכן משמע גם משו"ת מהרש"ם (ג', ט"ז) בסופו. ולדוגמה ראו מה שכתבו בפסקי דין רבניים (חלק א', עמוד 65):

"מדברי הרא"ש הללו אנו למדים, דגם אם נקבל את כל דברי האשה, שבעלה מטורף וטפשות מתוספת עליו מדי יום יום, ואביה היה עני ומחמת דחקו השיאה לו, וכסבורה היתה לקבל ואינה יכולה לקבל, כי מטורף הוא לגמרי ויראה פן יהרגנה בכעסו, בכל זאת אין כופין אותו לגרש, משום דאין זה בכלל המומין השנויין בפרק המדיר שכופין לגרש, וגם אין הוא בכלל האיש שרגיל לכעוס ולהוציא אשתו מביתו שכופין אותו להוציא, משום דידעה ממום זה וסברה וקיבלה... ולפי זה בנדון דידן שהאשה ידעה את מצבו של הבעל לפני הנישואין שהוא מפגר בשכלו וטפשות מתוספת עליו מדי יום יום, הרי זה דומה ממש לאותו האיש שדן בו בתשובת הרא"ש הנ"ל, ופסק שאין כופין אותו לגרש. ומה שקיבל התקפת שגעון ממש, הרי לפי דברי הרופאים נתרפא מזה, ומצבו עכשיו הוא כמו שהיה לפני ההתפרצות, והוא מסוגל לחיות עם אשתו באותה מידה שחי אתה עד עכשיו, ואת זה היא סברה וקבלה"

אמנם מצאנו בחלק מהפוסקים שהזכירו את דעת הראשונים החולקים לעיל, שהנה בשו"ת רבי עקיבא איגר (תניינא, סימן פ"ד) הביא דעתם לצרף לשאר דיונו שם, והזכיר שיטה זו גם בשו"ת בית יצחק (אבהע"ז א', קכ"ח), וכן הוא גם בשו"ת אמרי יושר (ב', קי"ט), פסקי דין רבניים (חלק ב', עמודים 195-196). וסיכם בשו"ת ציץ אליעזר (ט"ז, מ"ו):

"ונראה דבמומים גדולים, ובכלל זה מחלת נכפה, מסתבר דלא אמרינן עליהם בכלל סברה וקיבלה, אפילו בידעה, ויכולה לטעון סבורה הייתי לקבל ואי אפשי לקבל. ובדומה לזה מציינו להפוסקים דסבירא להו כן במומין ששנינו שכופין אותו להוציא שהוא אף בהיה לו לפני כן וידעה האשה על כך, וצירף דעתם להלכה..."

ומדבריו נראה שלא רק מצרפים לשאר דברים, אלא שכך ניתן לפסוק אף מצד עצם העניין, וכן נראה מדבריו בתשובה אחרת בשו"ת ציץ אליעזר (י"ז, נ"ג):

"ולדעתי חיים בלתי נסבלים כאלה זה זמן רב, כאשר בצידו אמתלאות מבוררות לאי הסיכוי שהאשה תחזור אי פעם לחיות בשלום, והמה מחלותיו של הבעל מחלת הנפילה ומחלת ריח הפה, כחן אתן להצדיק את מאיסותיה של האשה בבעלה עד כדי לחייב את הבעל במתן גט פיטורין, דהמחלות האלה לא עלינו כוחן איתן לגרום למיאוס להנמצא במחיצתם של הסובל גם בלי רצון לכך, וזאת לפי הטבע הטבוע באדם, כל אחד ואחד לפי טבעו, ומפני כך ולגודל מומין אלה סוברים כמה וכמה מגדולי הפוסקים

דבמחלת נכפה וריח הפה לא שייך כלל למימר סברא וקיבלה, ושגם בידעה על כך לפני הנישואין נמי כופין... כי הרי זה כאדם שנגעל מאיזה דבר לאונסו"

אמנם, כאמור, אצל רוב הפוסקים לא מצאנו שסומכים על שיטה זו כנגד דעת השולחן ערוך שפסק להחמיר בכך, אם לא על ידי צירוף בלבד.

והנה, כל זה במי שהיה לו מום לפני הנישואין והאישה ידעה בו, אך מה בדבר עניין שנולד לאחר הנישואין, והאישה לא ביקשה לעזוב את בעלה בגלל עניין זה מיד – האם נאמר שמוכח שסברה וקיבלה, או שמא בגלל שהעניין נתחדש אחרי הנישואין יש מקום לומר שלוקח זמן לאישה להכיר ולהבין כיצד ישפיע עליה דבר זה, וממילא לא נוכל לומר שסברה וקיבלה בוודאות? הנה בשו"ת פעולת צדיק (א', פ"ו) כתב לעניין מי שנולדה בו צרעת לאחר הנישואין:

"תשובה: דעו לכם כי באמת אין זה פירוש מוכה שחין שבמשנה... ומכל מקום הדין דין אמת שהמצורע הוא אחד מאותן שכופין להוציא וליתן כתובה, ואף על פי ששהתה עמו חמש שנים יכולה לומר סבורה הייתי שיכולה לקבל ועד כאן קיבלה. וכל שכן לפי השמועה שמיתוסף בו החולי והולך, דמצד האשה בטעם דמיאוס סגי שנכוף לבעל להוציא, דומיא דבעל פוליוס והמקמץ והמצרף וריח חוטם ופה, וכל שכן במיאוס דמצורע שהתיעוב והמיאוס קשה מן הריח, וסכנת הדיבוק קשה כמוות, וההיא דשחין משום תקנת האישי נגעו בה, וכן הדין מצד האשה דסגי לכופו משום מיאוס דידה..."

והביא דבריו בשו"ת ציץ אליעזר (ו', מ"ב, קונטרס אורחות המשפטים, פרק ה'), והוסיף על דבריו:

"הרי גם כן בפשיטות בכ"ל דמצד האשה כשהיא באה לבקש גט סגי משום מיאוס דידה בלבד בכדי לכופף את בעלה המצורע בשוטים להוציא, ובהטעמה מפני שהתיעוב והמיאוס דמצורע קשה מן הריח, וגם אפילו אם האשה סברה וקיבלה וגרה והמשיכה לגור אתו בהיותו כבר מצורע משך חמש שנים, בכל זאת יכולה לבוא ולומר סבורה הייתי שאוכל לקבל, ועד כאן קיבלתי, ויותר אין ביכולתי לקבל"

והנה, יש לשים לב כי מדברי הפעולת צדיק למדנו (ומסכים לו הציץ אליעזר) שהיתר האישה במקרה של מצורע אינו משום שדומה למוכה שחין, אלא משום שדומה לבעל פוליוס וכו', כלומר אפילו אם המום הוא ברמה ג' לעיל בלבד, ומוסיף שכל שכן אם הוא ברמה ד' האמורה לעיל שיש להתיר. לכאורה נוכל לומר שהפעולת צדיק נוקט להקל במחלוקת הראשונים האמורה, אך יותר נראה לומר שאין עניין מחלוקת זו לנידוננו, כי שם הרי ידעה קודם שנישאה אלא שטוענת שסבורה הייתה שיכולה לקבל וכו', וממילא לפי הראשונים המחמירים יש לומר שקיבלה על עצמה את מומי הבעל ואין אנו מקבלים את טענתה. אולם, אם מדובר במום שנולד לאחר הנישואין, והוא מגדולי הגדולים, יש לומר שהאישה כלל לא ציפתה לכך ולא הייתה יכולה לצפות לכך, וממילא מה שהיא נשארת נשואה איננו ראייה כלל, וייתכן שלאחר זמן ומחשבה וניסיון תגיע למסקנה שסברה בטעות שיכולה הייתה לקבל, ובאמת איננה יכולה.

וכן רואים אנו שכתב בשו"ת אור גדול (א', ה', ס"ק י"ד):

"ומנא אמינא לה, מדעת הרמ"ה לעניין מומין הגדולים דכופין באיש, דדקדק הרמ"ה דאם ידעה בהן קודם שנישאת אין כופין דסברה וקיבלה, דמבואר דדווקא בידעה קודם שנישאת ונישאת לו אזי אין כופין, אבל אם נודע לה אחר הנישואין אף דשהתה עמו אחר כך לא אמרינן דסברה וקיבלה, וכן בנולדו

בו אחר הנישואין דכופין להוציא משמע דאף אם ידעה בהם ושתקה ושהתה עמו, עם כל זה אימת שתראה יכולה לכופו להוציא ולא אמרינן סברה וקיבלה כמו בידעה קודם שנישאת ונישאת..."

וכן בפסקי דין רבניים (חלק ב', עמוד 362):

"ומעתה בהמקרה אשר לפנינו. אמנם האשה חתמה במו ידיה שהיא מסכימה לגור עם חמותה בכפיפה אחת, ובכן סברה וקיבלה על עצמה לסבול מריבות וקטטות מצד חמותה, שהרי אפשר לחזות מראש תוצאות כאלה שתתעוררנה ביניהן, בהיותן יושבות יחד אשה על ידי רעותה, אולם אם יתברר שהבעל מעביר עליה את הדרך והוא מתעבר על ריב להחזיק בידי אמו והוא מתקוטט על ידי זה עם אשתו תדיר, למרות שהצדק עם אשתו, וכתוצאה מזה נוצרה אוריה של שנאה בחיי הזוג, על כיוצא בזה מסתבר שמעולם לא סברה וקיבלה להיות שנואה על בעלה ולחיות חיי צער תמידי ויש לדון איפוא שבכהאי גוונא יכולה האשה לומר סבורה הייתי שהבעל כאשר יראה שאמו מחפשת עלילות עלי, יתבע את עלבוני ויגן עלי, או לכל הפחות לא יתערב כלל בסכסוך שביני לבין חמותי, אבל אדעתא דהכי שהוא עוד יחזיק בידי אמו ויצטרף לאמו להלחם נגדי, על זה לא קיבלתי מעולם, ובאופן זה נראה שיש לחייב את הבעל במזונות האשה, הואיל והיא עזבה את הבית מסיבת קטטה שיש לה עם בעלה ולא מתדר לה והמניעה ממנו"

כמו כן, ראו דיון חשוב בדיון זה בפסקי דין רבניים (חלק ד', עמוד 138 ואילך), שגם בדברים שנובעים ממצב עניינים מסוים שהיה קיים קודם הנישואין, אך דברים אלו מתחדשים לאחר הנישואין, יש לומר שלא סברה וקיבלה:

"והנה זה ודאי דבאם התנה עמה וקבלה עליה שתגור יחד עם קרוביו, לא יכולה יותר לומר כסבורה הייתי, ודומה בזה לשאר מומין... אולם בלא התנה עמה שתדור יחד עם חמותה אף דבשעת הנישואין ידעה על זה דאמו גרה אצלו, ונכנסה לגור יחד אתה... דבר זה שנוי במחלוקת בין הראשונים... ובשולחן ערוך... כותב גם כן כלשון הרמב"ם... נראה דסבירא ליה כוותיה. וברמ"א שם כותב כן במפורש, דאם ידעה בה קודם שנישאת אמרינן דסברה וקיבלה... בכל זאת גבי כלה וחמותה... אף שידעה על זה קודם, יכולה אחר כך לומר כסבורה הייתי שיכולה לקבל..."

וטעמא רבה יש לחלק בין הנושאים, כי טעם הסוברים שאם רק ידעה על זה הוי כאילו התנה עמה במפורש, משום דאם ידעה וראתה את המום ובכל זאת הסכימה ונישאת לו, אף בלא התנה במפורש הוי כאילו התנה וקיבלה עליה... דעל טיב החיסרון שבעיקרו ידעה קודם וסברה וקיבלה. אבל בכלה וחמותה, עצם דבר הסבל הוא בכל מקרה בספק שיש דכלה וחמותה חיים בטוב גם כן, וחשבה דכשיתברר שסובלת ממנה הוא בעצמו ידאג לכך שיחיו בפירוד וירחיקה מהם או שהם יתרחקו מגבולה, ועל כן כל זמן שלא התנה בפירוש עמה בשעת קידושין שידורו יחד עם אמו וקיבלה על עצמה ועל דעת כן נישאת לו, לא נחשב מה שידעה על זה קודם ונישאת לו כאילו התנה עמה"

והנה, כל זה הוא אף כשמדובר במומים שברמה ג' לעיל, אך קל וחומר הוא כשמדובר בעניינים כאלו שאחריתם מי ישרנו, והם מתפתחים מיום ליום ומחודש לחודש, שבזה ודאי הכל מסכימים שיכולה האישה לומר שלא סברה וקיבלה, וגם אם היה קיים מלפני הנישואין, וקל וחומר אם התפתח לאחר מכן. ולא זו בלבד, אלא שאפילו אם לא השתנה דבר, אך מדובר בעניין כזה שיכול להשתנות, בין לטובה ובין לרעה, יש לומר שהאישה לא תבעה

גט בתחילה כי רצתה לראות כיצד יתפתחו הדברים, אך ברגע שראתה שהמצב לא השתפר, וקל וחומר אם אדרבה התדרדר, שלא סברה וקיבלה, ויכולה לתבוע גט. ודבר זה נכון במיוחד לעניין חולי, ויותר לעניין חולי נפשי, ולדוגמה כתב בשו"ת שערי דעה (ב', קע"א) לגבי אדם שאשתו נשתטית:

"ואף דבנידון דידן ידע מתחילה וסבר וקיבל, מכל מקום יכול לומר כסבור אני שאני יכול לקבל או שתשתפה"

והאריך יותר בשו"ת הרי בשמים (ב', ע"ב):

"ועוד נראה לפי עניות דעתי דהך סברא דסבור וקיבל לא שייך רק במום כזה שהוא תמיד במצב ומדרגה אחת, מה שאין כן בחולי השוטה שמשנתנה מעת אל עת, אם כן איפשר שבאותו מעמד שראה קודם הנישואין סבור וקיבל והשגעונות שנולדו בה אחר כך, אי אפשר לו לסובלן, ולא שייך בזה לומר דסבור וקיבל. וחוף לזה, נראה דבנשתטית גם לדין דלא קיימא לן כרבי מאיר, שייך האי סברא דכסבור הייתי שאוכל לקבל ועכשיו אני יכול לקבל, כיון דאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת... ומכל שכן בנשתטית. ובפרט בהך עובדא שלפנינו שלא ידע קודם הנישואין רק שאיננה בעלת שכל בריא אבל לא מעניין שוטה גמורה"

וראו גם בשו"ת שמן הראש (סימן י"ח) ובשו"ת ברכת רצ"ה (סימן ק"ט), וכן כתב בחשוקי חמד למסכת בבא קמא (ק"י): לעניין מום של חסרון גבורת אנשים:

"ועוד יש לומר שדווקא במומים שאין שם חסרון חיי אישות, אנו תולים שתיקתו שאינו מקפיד, אבל הכא ודאי שאין אשה מוותרת, אלא שחשבה אולי יתוקן הדבר, אבל כשאפסה כל תקווה, מעולם לא נאותה להינשא לו בכזיב תוחלתה"

ועוד כתב בשו"ת שערי ציון (אבהע"ז, ג', ד'):

"ואין לומר שמאחר שישבה עמו כשבע שנים וילדה שני ילדים, הרי ראתה את המום, ומחלה. הא ליתא, לפי שבדברים כאלה אין אדם עומד על מהות המחלה באופן ברור אלא עד זמן זמנים טובא, משום שפעמים מתוך אהבתה אליו תולה קצפו ורוגזו במתח ומצב עצבני חולף, ומייחלת ומקווה שהמצב ישתפר. ובפרט באדם שנוטל כדורים באופן קבוע, שאז יש מצבים שהוא רגוע ושקט, ובפרט כפי מה שאמרה האישה עצמה שכל פעם לאחר ההתפרצות כאשר היה נרגע היה בא ומבקש סליחה בתחינה... ועל כל פנים בנידון של חולי הנפש כבנידון שלפנינו, שאי אפשר לעמוד עליו אלא לאחר זמן, לא שייך לומר ראה ונתפייס..."

העולה מכל הנ"ל:

- (א) כשהמומים הם קטנים (רמה א' לעיל), יש לומר שהאישה סברה וקיבלה.
- (ב) גם כשמדובר במומים גדולים (רמה ב' לעיל), ברוב המקרים יש לומר שהאישה סברה וקיבלה.
- (ג) כשמדובר במומים כאלו שמשפיעים השפעה ניכרת על חיי האישה (רמה ג' לעיל), וידעה עליהם מלפני הנישואין, יש לומר שסברה וקיבלה (ויש פוסקים שנטו להקל בדין זה, או צירפו את השיטות המקילות הלכה למעשה).

(ד) כשמדובר במומים מסוג זה (רמה ג'), אך אלו לא היו ידועים לאישה מלפני הנישואין, או שהתפתחו רק לאחר הנישואין, אין לומר שהאישה סברה וקיבלה.
(ה) כשמדובר במומים כאלו שמשתנים עם הזמן (רמה ד' לעיל), גם אם האישה ידעה עליהם לפני הנישואין, אין לומר שסברה וקיבלה. יש לציין שברבים מהמקרים שבאים לפני בית הדין, שבהם שייך לדון מצד מקח טעות, המצב הוא אכן מצב כזה, שמום שהיה קטן בשעת הקידושין, הולך ומתפתח ומתגלה כעניין רציני ובעייתי לאחר זמן.

בשולי הדברים, יש להעיר כי למרות שמקורות אלו אינם עוסקים בקביעה של מקח טעות בקידושין אלא בשאלות של כפיית גט, אף על פי כן ברור שאין לחלק בין הנידונים, ונסביר. כפי שמובא לעיל, גם הדיון המקורי בטענת "סברה וקיבלה" לא מופיע ביחס לטענת מקח טעות, אלא ביחס לכפיית גט, ושם אכן מדובר בטענה שעומדת במרכז ההחלטה של בית הדין אם לכפות את הגט ולחייב את הבעל בכתובה, או לא. הלא בית הדין צריך לקבוע אם אכן טענת האישה שאינה יכולה לחיות עם בעל כזה אמיתית, ועל כן בית הדין מסתכל על חיי הנישואין מתחילתם ועד סופם, ויוצר הערכה על פי המידע שבא לפניו.

אולם, הדיון בטענה זו בהקשר של מקח טעות מתחיל בתשובת המהרי"ק (סימן ק"ה), וביתר שאת עולה אצל אחרוני זמננו, אך בנידוננו היא פושטת צורה ולובשת צורה חדשה. טענת "סברה וקיבלה" איננה **היסוד** לטענת מקח טעות ואיננה עומדת במרכז הדיון, אלא היא אך ורק **נספח** לדיון זה. כלומר: בהינתן יסוד מספיק לקביעה שהיה מקח טעות בקידושין, ממילא צריך לשאול אם בכל זאת לאור התנהגותה האישה סברה וקיבלה. ממילא, שאלת "סברה וקיבלה" הינה שאלה הדנה בדעתה של האישה, לא כיסוד הלכתי לעצם הטענה, אלא כהערכה פסיכולוגית שיכול להיות שמעידה על מחילה על אותו מקח טעות שעומד בבסיס טענת האישה לביטול קידושין.

על כן, כאמור, אין לחלק בין הנידונים, כי אף שמשמעות הטיעון משתנה מעט בין עניין לעניין, מכל מקום השימוש באותם גדרים שמופיעים אצל כפיית גט שנתבארו לעיל, נכונים גם אצל מקח טעות. כך, לדוגמה, לעניין הטענה שבמוכה שחין האישה לא יכולה הייתה להתחייב על כל ההתפתחויות העתידיות כיוון שאלו הולכים ומשתנים עם הזמן – זוהי טענה שנכונה בין אם היא מובאת כדי לטעון שאין בהסכמת האישה בעבר לחיות עם בעלה כדי להעיד שגם עתה היא יכולה לחיות עמו, ובין אם היא מובאת כדי לטעון שלמרות שחשבה שבכוחה למחול על מה שלא ידעה בשעת הקידושין היא לא סברה וקיבלה לחלוטין כיוון שלא ידעה עד היכן הדברים יגיעו.